

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti

Bugünkü Başbakanlık Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu, 30 Haziran 1921'de Ankara'da Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti adıyla kuruldu. Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal hizmet anlayışını ve çocuk davasını gerçekleştirmek için, öksüz, yetim ve kimsesiz çocukları koruma görevini üstlendi. Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere önemli şahsiyetlerin desteğini alan Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti, 1920'lerden itibaren tüm çağdaş kurumlarıyla yapılanmaya başlayan modern yeni Türkiye'nin sosyal hizmetlerini düzenleme görevini de üstlenmiştir.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, Nizamname-i Esasisi'nde amaçlarını; *"Cemiyet evvela şehit çocuklarıyla, saniyen harp malullerinin ve harp felaketzedelerinin çocuklarıyla iştigal eder."* ve *"Cemiyet, bunun haricinde alelumum etfalin himayesine ait hususat ile meşgul olur."* şeklinde açıklamaktadır. Cemiyet öncelikle şehit yetimleriyle meşgul olacağını belirtmekle birlikte, ülkenin bütün çocuklarını himaye edecek geniş bir hizmet anlayışıyla çalışmıştır. Bu yönüyle çocuğa, anneye ve aileye yönelik hizmetler sunan Cemiyet, amaçlarını gerçekleştirmek için; ana bakım evleri, ahevleri, parasız banyolar, süt damlaları, gündüz bakım evleri, poliklinikler ve ana kucakları açmıştır. Ayrıca ziyaretçi hemşire ve sıhhat rehberleri ile eğitim ve sağlık hizmeti sunarak, bebek ölümleriyle ve salgın hastalıklarla mücadele etmiş, nüfus artışına katkıda bulunmuştur. Cemiyet, çocuklar için öğrenci sofraları ve kampları düzenleyerek, çocuk bahçeleri, çocuk tiyatro ve sinemaları, çocuk kitapevleri ve okuma odaları açarak, onlara yönelik kitaplar yayınlamakla eğitim ve kültür hizmeti vermiş; çocukların hukuki haklarını koruyucu ve sosyal güvence sağlayıcı tedbirler almıştır. Çocuk himayesi kapsamında; hem çocuk hem de ailenin himayesini benimseyen Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, çocuk davasını milli bir mesele olarak ele almış, çocuk himayesini anne karnında başlatmıştır.

Yirmi liralık küçük bütçesi ve kuruluş yıllarındaki kısıtlı imkanlarıyla işe başlayan Cemiyet, yardımseverlerin de katkılarıyla kısa sürede kendi müesseselerini kurmayı ve kendini idare edebilecek güce ulaşmayı başarmıştır. Dr. Mehmet Fuad (Umay) Bey'in başkanlığında idare edilen Cemiyet, ticaret ve siyasetle uğraşmayan ve sadece gelir getirmesi amacıyla kendisine maddi ve manevi zarar vermeyecek nitelikteki bazı işletmeleri kurma ve işletme hakkına sahip kılınmıştır. Sabit bir geliri olmayan Cemiyet, üye aidatları, çeşitli kurum ve hayırseverlerin bağış ve yardımları, kendi işlettiği gayrimenkul ve işletmelerin kârı ve yine Cemiyet'in kendi imkanları ile düzenlediği etkinliklerden (balolar, sergiler, konferanslar, müsamere, şefkat pazarı, çiçek ve rozet dağıtılması, piyangolar ve bazı yarışmalar) ve bağışlardan gelir elde etmiştir.

Ülkenin geleceği olan çocukları bedeni ve ruhi gürbüzlükte yetiştirmeye çalışan Cemiyet, kurulduğu günden itibaren hamiliğini kabul eden Mustafa Kemal Atatürk'ün her zaman desteğini almıştır. 11 Temmuz 1921 koruyuculuğunu *"kemal-i iftihar ile kabul ettiği"* Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin *"istihlas ve istiklal-i vatan mücadelesinde şehit düşen kahramanların yavrularını müreffeh ve mesut etmeye çalışan"* niteliğini her fırsatta belirten Mustafa Kemal Atatürk; *"ulusun, ulus gençlerinin, çocuklarının sağlıkları, sağlamlıkları, gürbüzlükleri üzerine düştüğümüz çok gerekli bir işi"* üstlenerek devletin sosyal hizmetlerine destek verdiğini de vurgulamıştır. Cemiyetin sosyal hizmetleriyle *"...hastalar, zayıflar, özürlüler gibi özgürlüklerinden tam anlamıyla yararlanamayan bir kısım vatandaşlara da bir yaşam sağlamak zorunluğundadır. Bu gibi görevleri sosyal yardım kurumları yapar. Sosyal yardım kurumları fazlasıyla gereklidir."* diyen Mustafa Kemal Atatürk, Cemiyetin *"kıymetkar ve feyizkar mesaisinde muvaffak olmasını"* temenni etmiştir. Cemiyet'in faaliyetlerine destek ve ilgisini sürekli tutan Mustafa Kemal Atatürk, düzenlenen etkinliklere katılmış, yurt gezileri sırasında korunmaya muhtaç çocukların barındırıldıkları yurtları ziyaret etmiş, hatta bazı yetim ve kimsesiz çocukları manevi evlat edinmiş veya onlara tahsil imkanı sağlamıştır.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulduktan sonra nizamnamesinde belirtilen esaslara göre yurt içinde ve dışında şubeler kurmuş; Amerika Birleşik Devleti'nde 32, Almanya, Avusturya ve Mısır'da birer şube ve Kıbrıs'ta 6 şube açmıştır. Bu şubeler düzenledikleri müsamere, konferans, sergi ve yarışmalarla cemiyete yüklü miktarda yardım toplamış ve Cemiyeti tanıtmışlardır. Kuruluşundan itibaren Cemiyet çok sayıda uluslararası organizasyona katılarak çocukla ilgili her gelişmeyi yakından takip etmiştir. Böylelikle savaş sonrasında ekonomik, sosyal ve kültürel yetersizlikleri olan, nüfusu azalmış, ulaşım, eğitim ve tarım imkanları kısıtlı; salgın hastalık ve çocuk ölümlerinin önüne geçilemeyen 1920'li yılların Türkiye'sinde bir sosyal hizmet kurumu olarak hayata geçirilmiştir. Cemiyet, benimsediği "Çocuk Davası" ile eldeki mevcut çocukları yaşatmak, eğitmek ve yeni nesli yetiştirmek için toplumu büyük bir okula dönüştürmeye, modernleşme sürecinde olan Türkiye için ülkesini seven, sağlıklı, zeki, zinde ve kültürlü Cumhuriyet'in "Gürbüz Türk Çocuğu"nun yetiştirilmesinde etkin bir rol oynamıştır.

1934 yılının son aylarında dildeki sadeleşme akımının da etkisiyle Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, Çocuk Esirgeme Kurumu adını almıştır. Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nden Çocuk Esirgeme Kurumu'na geçiş genel anlamda bir isim değişikliği olup, çalışma, amaç ve hizmetler yine her zamanki anlayış ve uygulamalarla devam etmiştir. Kurum'da, 1935 sonrası Türkiye'de ve dünyada yaşanan çeşitli siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmeler karşısında bazı düzenleme ve yapılanmalara gidilmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumu'nda devletin sosyal hizmet faaliyetlerindeki rolünü 1960'lı yıllardan itibaren daha etkin hale getirmek amacıyla kol teşkilatları oluşturulmuştur.

Çocuk Esirgeme Kurumu, 1935 sonrası dönemde gelir sağlamak amacıyla, Ankara'da Kavacık Suyu İşletmesi'ni açmış ve Kıbrıs Pulları basmıştır. Çocuğa yönelik çalışmaları sürdüren Kurum, 1940'lı yıllarda İstanbul Serseri ve Satıcı Çocuklar Projesini, 1943 yılında hazırlanan Çocuk Yuvaları Talimatnamesi Taslağını, 1962'de Barış Gönüllüleri uygulamasını, 1964'de Gönüllü Ablalar Projesini ve Kısa Pantolon Karikatür Yarışmalarını düzenlemiştir. Kurum, anne ve çocuğa yönelik eğitim, kültür ve sağlık bilgisi içerikli yayınlarına devam ederek, kurulduğu dönemden beri yayınladığı kitaplarına yenilerini eklemiş, süreli yayınlarını da arttırmıştır. Bu bağlamda Kurum'un 1926 tarihinden itibaren aylık olarak yayınladığı ve çocuk yetiştirenler için bir tür çocuk büyütme rehberi olan Gürbüz Türk Çocuğu adlı dergisi 1936'da Çocuk adıyla yayınlanmaya başlamıştır. Kurum, Mart 1944'den itibaren Türk Kadını, Ana ve 1953'den itibaren Çocuk ve Yuva isimli aylık dergileri yayınlamıştır.

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kurulup gelişmesinde önemli katkıları olan ve uzun yıllar genel başkanlığını yapan Dr. Fuad Umay'ın 1948 yılında görevinden ayrılması üzerine, 14 Kasım 1948 tarihinde Kurum'un genel başkanlığına Dr. Muzaffer Canbulat atanmıştır. Sonraki yıllarda ise 1951'de Avukat Osman Şevki Çicekdağ, 1958'de Osman Refet Aksoy, 1961'de Dr. Galip Göker, 1963 tarihinde Emin Halim Ergun, 1968'de Ali Rıza Zorluoğlu üstlenmiş ve 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar Kurumun yönetiminde kalmıştır.

26 Kasım 1937 tarihinde Kurum, Bakanlar Kurulu'nun 1223 sayılı Kararı ile kamu yararına çalışan dernek iken, 1961'de 35 Sayılı Kanunla; idare heyetinin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nca atanarak yürütülmesi kabul edilmiş ve 1980 darbesi sonucu yeni bir sürece girmiştir. Bu bağlamda, 5 Mayıs 1981 tarihinde yayınlanan 51 No'lu Milli Güvenlik Kurulu Kararı ile Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun genel merkezi, il merkezleri ve tüm kolları feshedilmiştir. 24 Mayıs 1983 tarih ve 2828 Sayılı Yasa ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu kabul edilerek, tüzel kişiliği olan katma bütçeli bir kuruluş haline getirilmiş, hazırlanan geçici madde gereğince Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kuruluşlarının yönetimi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına verilmiştir. 1991 yılında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlanan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü,

bütün illerde hizmet vermeye devam etmiştir. Günümüzde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde farklı birimler olarak çocuk, yaşlı ve aileye yönelik hizmetler verilmektedir.

Makbule SARIKAYA

KAYNAKÇA

ÇAVUŞOĞLU, Turgay, **Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu**, Ankara 2001.

Gürbüz Türk Çocuğu, 1926-1935 yılları arasındaki aylık dergi.

SARIKAYA, Makbule, **Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti**, Ankara 2011.

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Küçük Bir Tarihçesi, İstanbul 1940.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, Ankara 1927.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Yıllık Umumi Raporları ve Bilançoları, 1921-1935.

19/08/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-himaye-i-etfal-cemiyeti/?pdf=3303> adresinden erişilmiştir